DÜŞÜNCE VE
Tarih
AYLIK TARİH DERGİSİ

Mart 2016 • Yıl: 2 • Sayı: 18

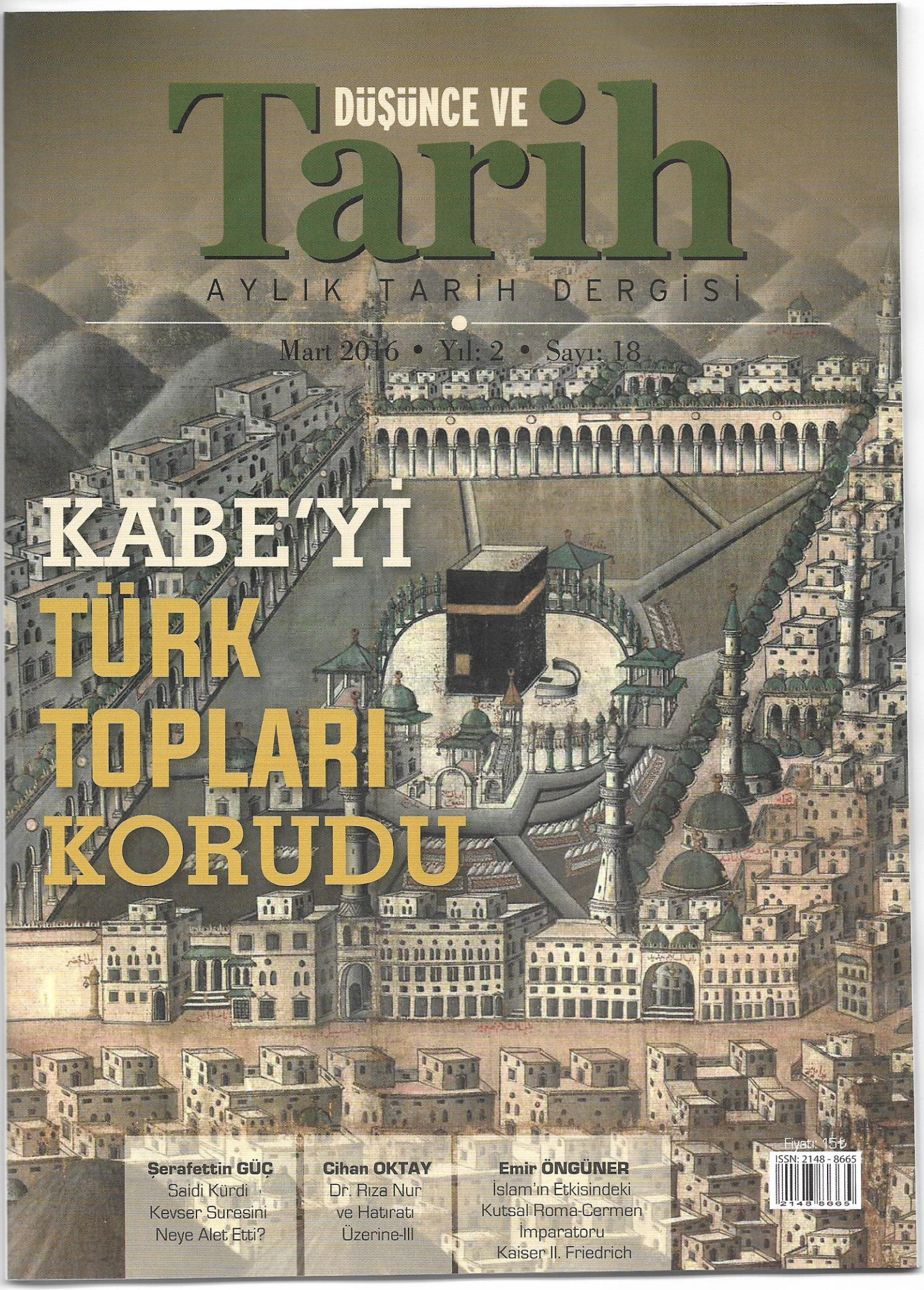

KABE'Yİ TÜRK TOPLARI KORUDU

Şerafettin GÜÇ
Saidi Kürdi Kevser Suresini Neye Alet Etti?

Cihan OKTAY
Dr. Rıza Nur ve Hatıratı Üzerine-III

Emir ÖNGÜNER
İslam'ın Etkisindeki Kutsal Roma-Cermen İmparatoru Kaiser II. Friedrich

Fiyatı: 15₺
ISSN: 2148 - 8665

DR. RIZA NUR VE HATIRATI ÜZERİNE-III

Cihan OKTAY

"Dr. Rıza Nur ve Hatıratı" üzerine yaptığım çalışmalarda, bugüne kadar karanlıkta kalmış pek çok ayrıntıyı, Düşünce ve Tarih dergisinde kaleme aldığımız yazılarla, gün yüzüne çıkartmış olduğumuzu düşünüyorum. Hatıratın ortaya çıkmasından sonra, özellikle ülkemizde son yirmi yıldır rahatça manevra alanı bulmuş *"köktendinci veya dincilerin"* ve kendilerini *"ilerici sol"* olarak adlandırıp, yabancı uşaklığı yapmaktan öteye geçemeyen *"popülist solcuların"*, **"Millî Mücadele ve Cumhuriyet Gerçekleri"** sanki sadece bu hatırattan ibaretmiş gibi, efsanevi bir şekilde anlatarak, Atatürk'ün ülkemizin kuruluş felsefesi olarak yerleştirdiği; *"cumhuriyet, laiklik ve bilimsel düşüncenin"* yıpratılması amacıyla, Türkiye'nin genç kuşaklarını düşünce ve eylem alanında etkilediklerini görüyoruz. Bugünlerde bu düşüncenin bayraktarlığını yapan, toplumu Büyük Osmanlı hayal ve hikâyeleri ile uyutan ama özünde Kürtçü bir dinci olduğu su götürmez bir gerçek olan zatlardan birisi, Rıza Nur'un hatıratını, sahibi olduğu dergide sansürsüz bir şekilde okuyucularına dağıtmayı dillendirebilmektedir. Anlaşılan o ki, kendi doğal yapısı itibarıyla seküler ve bilimsel Atatürkçü düşüncenin tam karşısında bulunan, hikâye ve dogmalar mahsulü, kökten dinci fikriyatın tacirleri, bir adım daha ilerlemiş, yıllardır içlerinde sakladıkları zehirli düşüncelerin amaçlarını ortalığa saçmıştır.

1967 yılında Rıza Nur'un hatıratını yayımlayan **Kadir Mısıroğlu,** yayımladığı hatıratın, asıl ismi **"Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun"** olup, halk arasında **"Atatürk'ü Koruma Kanunu"** olarak bilinen, Türk Ceza Kanunu'nun 5816 sayılı Kanunu'na

muhalefetten dolayı yasaklanacağını biliyordu. Vefa Talebe Yurdunda yatıp kalkan ama sonradan parası bittiği için, bir yıl ücretsiz yatırılan ve Kadir Mısıroğlu tarafından bu süre içinde cebine harçlık konan, Zileli **Dursun Satılmışoğlu** adına, sahte bir adres ile yayınevi kurarak hatıratı yayımladılar. Nitekim hatıratın ilk iki cildi yayımlandıktan sonra, İstanbul 8. Sulh Ceza Mahkemesinin 968/38 sayılı Kararı'yla yasaklandı ve toplatıldı. Bunun üzerine, Altındağ Yayınevi adına, yayınevi sahibi Dursun Satılmışoğlu imzasıyla, üçüncü cilde bir takdim yazısı yazılmıştır. Burada ve daha önce yayımlanan birinci cildin takdim yazılarında, şu düşünce işlenmektedir:

"Bir defa daha belirtmek istiyoruz ki, bu hatırat sırf tarihe hizmet maksadıyla yayımlanmaktadır. Yoksa birtakım fâni şahısların medih veya zemmi için değil." [1]

Sırf tarihe hizmet olsun diyerek bu hatırat yayımladıklarını açıklayan bu zihniyet ile günümüzde varlığını sürdüren, sadece ahlaksızca ve gerçek olmayan fikirleri yaymak uğruna Rıza Nur'un hatıratı ile ilgilenen bu karanlık kafaların amaçları aynıdır. Bu Orta Çağ zihniyetinin tarih bilimine katkı sunmasını bırakın, **vatan, namus ve özgürlük mücadelesi vermiş atalarımıza** yaraşır bir toplum inşa etmek amacı ile bile uzaktan yakından hiçbir alakası olamaz.

Bunun yanında ülkemizde bilinçsiz bir şekilde, Rıza Nur'un *"manevi evladı olması"* da göz önünde bulundurularak, birer Nihal Atsız hayranı olarak yetişen, kati bir suretle *"Kemalizm veya Atatürkçülük olarak isimlendirilebilecek bir düşüncenin var olmadığını"* ileri süren ve kendilerini, sadece *"Türkçü veya Turancı"* olarak adlandıran kişilerin varlığı, *"Rıza Nur ve Hatıratı, Nihal Atsız ve Türkçü Düşünce"* arasında tutarsız bir fikir yapısı ortaya çıkartmıştır.

Hayatı boyunca Türk'e ve Türklüğe hizmet ettiğini somut deliller ile gördüğümüz Rıza Nur'un, yaptığı işler, kaleme almış olduğu hatıratın gölgesinde kalmıştır. Sinop'ta kurduğu kütüphane, ülkemiz için önemli bir yapıdır. Hayatı boyunca hem tıp alanında hem de tarih ve dil üzerine kaleme aldığı eserler, onun çalışkan yapısını ortaya koymaktadır. Tüm bu çalışması ve gayretleri sonucunda ortaya çıkarttığı eserleri için, Rıza Nur'a teşekkür etmemiz gereklidir.

Ancak, hatıratında yazdığı olayların pek çoğunun doğru olmayışı, kasıtlı bir şekilde olayları saptırması ve sürekli büyüyen bir kıskançlık ve yalnızlık sebebiyle, başta Atatürk ve dönemin ileri gelen şahsiyetler hakkındaki uçuk fikirleri, kendisinin ismine leke sürmüştür. Hatıratta bulunan tümüyle uydurma bazı örnekler veremeden önce, Fransa Ulusal Kütüphanesinde bulunan hatırat nüshası ile ilgili olarak önemli bir belgeyi sizlerle paylaşmak istiyorum.[2]

Dr. Rıza Nur'un Hayat ve Hatıratım'ı Kaç Nüsha?

Öncelikle hatırat ile ilgili olarak bazı yanlışları düzelterek, bilgi eksikliklerini tamamlayalım.

Benim tespit ettiğim **hatıratın bulunduğu el yazması nüshaları toplam 3 adettir:**

1. İngiltere: British Library (Birleşik Krallık Ulusal Kütüphanesi).

2. Fransa: Bibliothèque nationale de France (Fransa Ulusal Kütüphanesi).

3. Hollanda: Leiden University Library (Leiden Üniversitesi Kütüphanesi).

Bazı kişilerin iddia ettikleri gibi, Berlin Devlet Kütüphanesinde Rıza Nur'un hatırat nüshası yoktur. Dr. İzzettin Şadan da **hatıratın 4 nüshadan oluştuğunu** söylemiştir:

"Bunların dört yerde olduğunu, birisinin Paris Umumi Kütüphanesinde, diğerinin Berlin'de (Ştads Bibliotek) olduğu hatırımda, diğer ikisi nerededir unutmuşum. Bunlar el yazısı ile yazılmış, ciltlidir ve evine Mısır'da iken ciltçi getirterek yaptırdığını hatırlıyorum."[3]

Ancak Rıza Nur hatıratında şöyle demiştir:

*"Birtakım adamlar buldum. Onlara para ile **eserlerimi tebyiz ettirdim**, ciltlettim. Bir kısmını Berlin Devlet Kütüphanesine, diğer kısmını da Paris Bibliyotek Nasyoneline gönderdim gönlüm rahat etti."*[4]

Rıza Nur, görüldüğü gibi Berlin Devlet Kütüphanesine **eserlerini** koyduğunu söylemiştir ki, benim yaptığım çalışmada kendisini doğrulamaktadır. Hem kütüphane kataloglarında hem de kütüphanenin sorumluları ile yaptığım konuşmalar sonucunda, Rıza Nur'un burada el yazması hâlinde bazı tarih çalışmaları bulunduğunu, fakat hatıratının bulunmadığını söyleyebilirim.[5]

İngiltere'de Birleşik Krallık Ulusal Kütüphanesinde bulunan el yazması nüshasından herkesin malumatı var. Bu nüsha, **Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in** vaktiyle tesadüfen bulup duyurduğu, Kadir Mısıroğlu'nun yayımladığı el yazmasıdır. Bugün Dr. Rıza Nur'a ait olarak piyasada bulunan

tüm eserler bu nüshaya dayanmaktadır.

Kasım 2015 Düşünce ve Tarih dergisinde yer alan makalemizde ise, Fransa Ulusal Kütüphanesinde bulunan ve bugüne kadar ilk defa yapılan farklı bir el yazmasını duyurmuş, konu ile ilgili fikirlerimizi beyan etmiştik. Konu ile ilgili olarak bir önceki yazımızda, hatırat metnine, özellikle Atatürk ve ailesi hakkında olan çirkin söylemlerin, ana metin yazıldıktan sonra eklendiğini, (bu yerleri yayımlamaya gönlümüz pek de elvermeyerek ve bu konudaki özrümüzü de belirterek) örneklerle göstermiştik.

Bu yazımızda da Fransa'da bulunan hatırat ile ilgili olarak, tarihî bir evrakı ortaya koyacağız. Biliyorsunuz ki, Rıza Nur, Türkiye'den ayrıldıktan sonra uzun bir süre yurt dışında kalmış, Atatürk'ün vefatından bir ay sonra, Aralık 1938 tarihinde tekrar Türkiye'ye geri dönmüştür. Kendisi **8 Eylül 1942** tarihinde vefat edene kadar İstanbul'da kalmıştır.

İngiltere Nüshası

İngiltere'de bulduğu nüsha için Sayın Tütengil, hatıratın Rıza Nur tarafından, **4 Haziran 1935** tarihinde British Museum'a bağışlandığını söylemekteydi.[6] Burada bana garip gelen bir noktayı da sizinle paylaşmak istiyorum. Mademki hatıratında içerisinde olduğu el yazmaları, **4 Haziran 1935** tarihinde British Museum'a bağışlandı, peki el yazmaları içinde yer alan "*Vasiyetnamem*" kısmının tarihi, nasıl İskenderiye, 17 Kanunisani (Ocak) 1936 olabilir?

Bağışlanma tarihinden sonra eklenmiş olabilir mi? Olamaz, çünkü kütüphanelere kaydedilen objeler, eserler, vesair belirli bir numara verilerek kataloglara kaydedilirler. Birleşik Krallık Kütüphanesinde yer alan Dr. Rıza Nur'a ait olan eserlerin katalog kayıtları şu şekildedir:

- **OR.12,588;** "*Birinci Şiir Kitabına Dercedilmemiş Olan Şiirlerim*"
- **OR.12,589;** "*Türkiye'nin Yeni Baştan İhyası ve Fırka Programı*"
- **OR.12,590;** "*Şiirlerim, Nesir ve Makalelerimden Birkaçı*"
- **OR.12,591;** "*Hayat ve Hatıratım*"

Rıza Nur'un vasiyetnamesi, OR.12,588 numara ile kayıtlı olan "*Birinci Şiir Kitabına Dercedilmemiş Olan Şiirlerim*" kısmı için Sayın Tütengil, İskenderiye - 1936 tarihi veriyor.[7] Ama kütüphaneye **1935** senesinde bağışlanmış. Açıkçası bu durum bana ilginç geldi. Acaba Dr. Rıza Nur, yaşadığı yılı bile bilemeyecek ve yanlış yazacak kadar, gerçek dünyadan sıyrılmış mıydı? Yoksa bunun başka bir açıklaması mı vardır?

Fransa Nüshası

Katalog kayıtlarının tutulduğu kısmın, halka açık olmaması ve sadece yetkili kütüphane çalışanları tarafından görebileceği bir yerde bulunması, Rıza Nur'a ait olan el yazmalarının, kütüphaneye *ne zaman ve kim tarafından bağışlanmış olduğu* konusunda bilgi edinebilmemizi zora sokmuştur; ancak Fransa Ulusal Kütüphanesi, Türk Koleksiyonları So-

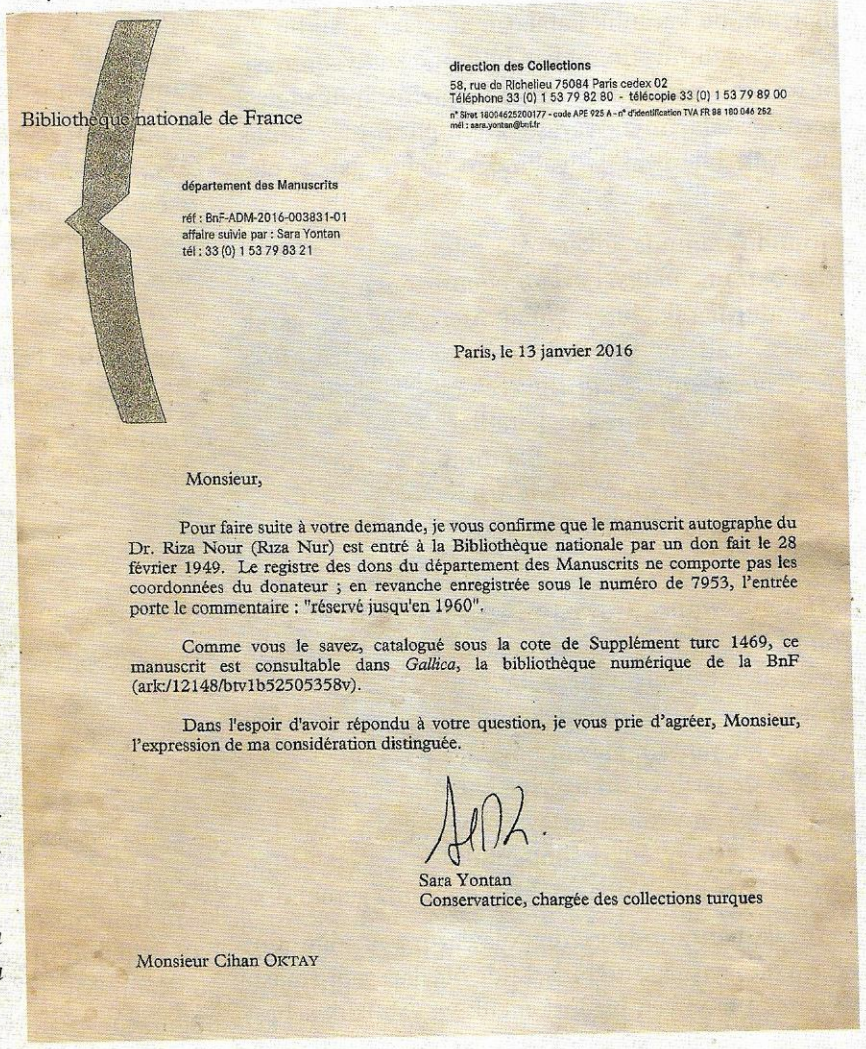

Bibliothèque nationale de France

direction des Collections
58, rue de Richelieu 75084 Paris cedex 02
Téléphone 33 (0) 1 53 79 82 80 - télécopie 33 (0) 1 53 79 89 00
n° Siret 18004625200177 - code APE 925 A - n° d'identification TVA FR 88 180 046 252
mél : sara.yontan@bnf.fr

département des Manuscrits

réf : BnF-ADM-2016-003831-01
affaire suivie par : Sara Yontan
tél : 33 (0) 1 53 79 83 21

Paris, le 13 janvier 2016

Monsieur,

Pour faire suite à votre demande, je vous confirme que le manuscrit autographe du Dr. Riza Nour (Rıza Nur) est entré à la Bibliothèque nationale par un don fait le 28 février 1949. Le registre des dons du département des Manuscrits ne comporte pas les coordonnées du donateur ; en revanche enregistrée sous le numéro de 7953, l'entrée porte le commentaire : "réservé jusqu'en 1960".

Comme vous le savez, catalogué sous la cote de Supplément turc 1469, ce manuscrit est consultable dans *Gallica*, la bibliothèque numérique de la BnF (ark:/12148/btv1b52505358v).

Dans l'espoir d'avoir répondu à votre question, je vous prie d'agréer, Monsieur, l'expression de ma considération distinguée.

Sara Yontan
Conservatrice, chargée des collections turques

Monsieur Cihan OKTAY

rumlusu Sara Yontan, hatırat ile ilgili olarak ısrarla kendisine sorduğum soruları, büyük bir nezaket ve sabırla cevaplamıştır. Bana konu ile ilgili önemli bilgiler veren ve hatırat ile ilgili olarak yeni bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayan Sayın Yontan'a ve kütüphane üst yetkililerine bu vesile ile bir kere daha teşekkürlerimi arz ederim.

Fransa'da bulunan hatıratın üzerinde, bildiğiniz üzere Rıza Nur'un yazısı ile **1929** tarihi vardır.[8] Hatıratın son paragrafında, **12 Mart 1935** tarihi olduğunu biliyoruz. El yazmalarının Fransa Ulusal Kütüphanesine kaydını ve durumunu gösteren belgede ise çok daha şaşırtıcı bir bilgiler vardır. Dr. Rıza Nur'un hatıratının da içinde olduğu el yazmaları, Fransa Ulusal Kütüphanesine **28 Şubat 1949** tarihinde ba-

ğışlanmış, 1960 yılına kadar mühürlü tutulmuş ve kayıtlara **"anonim bağış"** olarak geçmiştir.

Dr. Rıza Nur, **8 Eylül 1942** tarihinde İstanbul'da vefat etti ise, **28 Şubat 1949** tarihinde bu el yazmalarını kim veya kimler bağışlamıştır?

"Belki sonra bu müsveddeler kıymet bilmez ellere düşer, mahvolur. Mahvolursa bu uzun emeklerime yanarım. *Hele Mustafa Kemal ve İsmet'ten evvel ölürsem, hatıratımı behemehâl elde edip mahvetmeye gayret edeceklerdir. Bu sebeple bütün bunları Avrupa'da emin bir yerde saklayacağım."*[9]

Böyle düşünen ve buna göre davranan Rıza Nur, *hatıratı bağışlaması için başka birisine bunu vermiş olabilir mi?*

Bağışın yapılması ile ilgili olarak ortaya çıkan bu durum, Rıza Nur'un vârislerinin bu bağışı yapmış olmasıdır. Ancak bu bana göre uzak bir ihtimaldir. Çünkü, Rıza Nur'un, bilinen herhangi bir çocuğu yoktur. Kaldı ki, hatıratı kimsenin görmemesi için, yazdıklarını kendi eşi İffet Hanım'ın bile okumasını engellemek maksadıyla, bankada sakladığını söylemektedir. Doğrusu Rıza Nur'un böylesine nefret ve hakaret içeren hatırat ve eserlerini, herhangi birisine gösterebilme ihtimali de zayıftır. Bunu kendisi de belirtmiştir.[10] Vâris sayılabilecek tek kişi ise, Türkiye'ye döndükten sonra evlat edindiği Nihal Atsız'dır: onu da **24 Mayıs 1940** tarihinde evlat edinmiştir.[11]

Bu durum, bağışın **Rıza Nur'un vârisleri tarafından değil de bir avukat/noter tarafından yapılmış olabileceği** ihtimalini güçlendirmektedir:

"Bense kütüphane işlerini bitirip bunları bastırmadan ölmem ihtimaline mebni, Mustafa Kemal'in eline geçmemesi için Paris Bibliyotek Nasyonal'ine vakfetmek istiyordum. ***Bu muameleyi notere yaptıracağım."*** [12]

Hollanda Nüshası

Öte yandan, Leiden Üniversitesi Kütüp-hanesine yapılan bağışın, Dr. Rıza Nur'un kendisi tarafından yapıldığını biliyoruz. 13 Kasım 1935 tarihinde, İskenderiye'den Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, Doğu El Yazmaları Bölümü Sorumlusu Cornelis van Arendonk'a, eserleri ile beraber gönderdiği Fransızca olarak yazılmış bu kartpostal, durumu bize doğrulamaktadır.

Kartpostalın Türkçe çevirisi şu şekildedir:

"İskenderiye, 13 Kasım 1935

Sayın Bayım,

Size gönderme şerefine nail olduğum kitapları aldığınıza dair, *nezaket dolu mektubunuz, henüz elime geçti. Paket içerisine koyduğum kartta belirttiğim gibi, iki takımdan biri, sizin için bir hediyedir. Lütfen bu arkadaşça gönderdiğim hediyeyi kabul ediniz.*

Eğer herhangi bir yardıma ihtiyacınız olur ise emrinize amadeyim. Sayın doktor, en derin saygılarımı lütfen kabul edin.

Dr. Rıza Nur"

Kartpostaldan anlaşılacağı üzere, Rıza Nur'un, 13 Kasım 1935 tarihinden önce, kitaplarını bir paket içerisinde Cornelis van Arendonk'a göndermiştir. Bu paket, Leiden Üniversitesi Kütüphanesine **Or. 6694 numarası** ile **Haziran 1935** tarihinde mühürlenerek kaydedilmiş, **16 Ocak 1960 tarihinde** mühürlü bulunan paket açılmıştır. Bu paket içerisinden 3 cilt hâlinde defter çıkmıştır. Bu defterler kütüphaneye şu şekilde kaydedilmiştir:

- **Cod. Or. 6694 a;** *"Türkiye'nin Yeni Baştan İhyası ve Fırka Programı"*
- **Cod. Or. 6694 b;** *"Şiirlerim, Nesir ve Makalelerimden Birkaçı"*
- **Cod. Or. 6684 c;** *"Hayat ve Hatıratım"*
- Bununla birlikte, paket içerisinden çıkan bu el yazmalarının, *"Türkiye'nin Yeni Baştan İhyası ve Fırka Programı"*nın daktilo edilmiş bir nüshası ile birlikte bir açıklaması ve dökümü **1962 yılında** yapılmıştır.[13] Bu çeviriyi ve açıklamayı yapan kişi ise çok ilginç bir isimdir: **Vahdettin'in İstanbul Emniyet Müdürü, "Yüzellilikler"** listesinin 84 numaralı ismi: **Hasan Tahsin** İşkora![14]

Ayrıca bugüne kadar yine ilk defa yayımlanacak olan Rıza Nur'un, **26 Şubat 1936 tarihinde** *Cornelis van Arendonk'a* İskenderiye'den gönderdiği mektubunda sağlığının iyi olmadığından yakınmaktadır:

Böylece Rıza Nur'un, *Cornelis van Arendonk* ile olan diğer mektuplaşmaları sayesinde, Rıza Nur'un sağlık durumu ile ilgili bilgiler de edinmiş oluyoruz. Hatıratında sürekli sağlık sorunlarına işaret eden Rıza Nur, İskenderiye'ye gittiği sıralarda kendi sağlığını şu şekilde anlatıyor:

"İskenderiye'de bir apartman tuttum. Eşya aldım. Yeniden ev düzdüm. Paris'te son iki üç ay içinde her gün zayıfladım. Vücudumun her tarafını ağrılar kapladı. Hiçbir şey hazmedemiyordum. Bu esnada okuyup yazma da yoktu ama hâlim böyleydi. Karımın başımdan def'ine memnun oldum. Fakat bu aynı zamanda bana fena tesir etti. Boynuz takmak gücüme, arıma gitti. Bu tesir her gün daha ziyade arttı. İçimi, beynimi yedi durdu. Hazmı bozdu, uykumu aldı. Beni müthiş keder ve hiddet kapladı. İskenderiye'ye geldiğim vakit tartıldım. Sıkletimden tam on altı kilo kaybetmişim. Yüz metre yürüyemiyordum. Hatta ayakta duramıyorum. Benzim bal mumu gibi olmuştu. Karı beni az kaldı öldürüyordu." [15]

Özetle ortaya çıkan bulgulara göre, *fiziksel olarak İngiltere ve Hollanda'da bulunan ve Rıza Nur'un hatıratının da içinde bulunduğu el yazmalarının,* ***Rıza Nur'un posta yolu ile kendisi tarafından*** kütüphanelere verildiğini, Fransa Ulusal Kütüphanesinde bulunan hatırat nüshasının ise, ***noter veya avukatı aracılığı ile*** kütüphaneye bağışlanmış ola-bileceğini düşünüyorum.

Elbette ki bu sonuca göre, Rıza Nur'un hatıratını elinde bulunduran kişinin bu el yazması ile ne yaptığı, herhangi bir müdahalede bulunup bulunmadığı, daha derin bir araştırmanın sonunda ortaya çıkabilecek gerçeklerdir.

Fransız Başbakanlarından Édouard Marie Herriot'nun Konferansı Meselesi

Son olarak bir önceki yazımda, hatırat metnine daha sonradan eklenmiş dediğim ve Rıza Nur'un Mustafa Kemal Atatürk'ün ailesi ile ilgili olarak gerçek diye anlattığı hikâyelere, kanıt olarak aktardığı bir makale hakkında sizleri uyarmak istiyorum. Rıza Nur'un iddiasını şuydu:

"Nihayet Fransız nazırlarından Hedyo, Paris'te Türkiye üzerine iki konferans verdi. Bunlar Conferencio mecmuasında neşredildi. Hedyo da orada Mustafa Kemal'in babası meçhuldür diyor." [16]

"Tarih kitapları değiştirilsin! Okullarda çocukları-

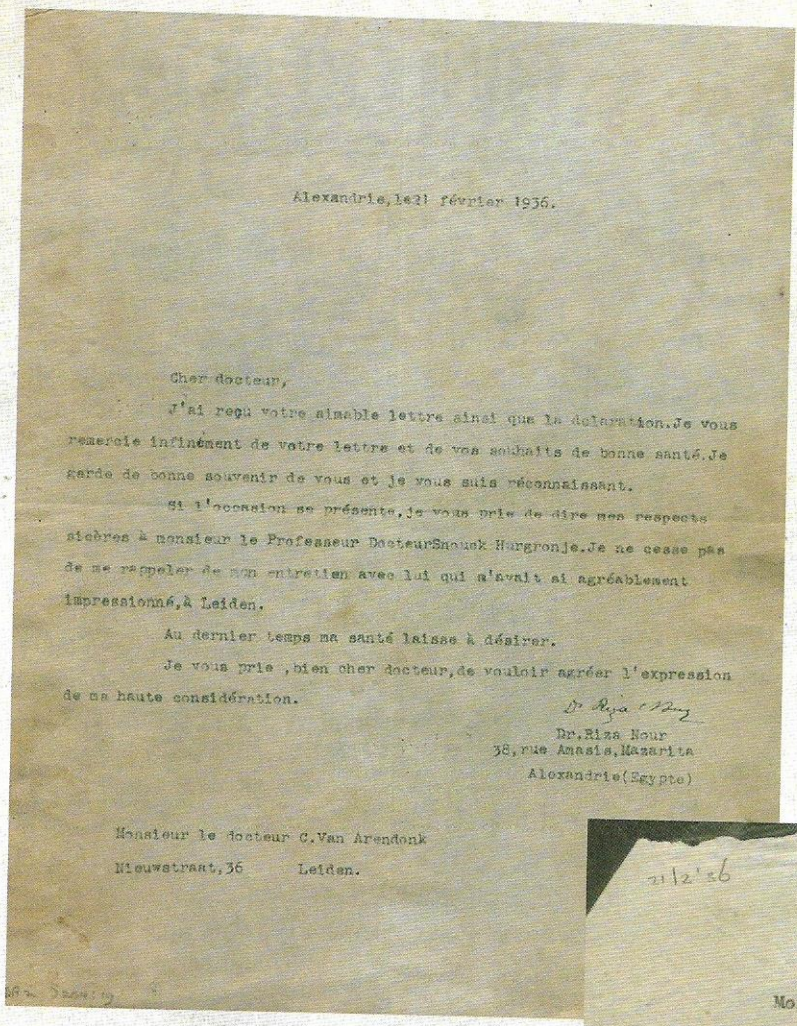

Alexandrie, le21 février 1936.

Cher docteur,

J'ai reçu votre aimable lettre ainsi que la déclaration. Je vous remercie infinément de votre lettre et de vos souhaits de bonne santé. Je garde de bonne souvenir de vous et je vous suis réconnaissant.

Si l'occasion se présente, je vous prie de dire mes respects sicères à monsieur le Professeur DocteurSnouck Hurgronje. Je ne cesse pas de me rappeler de mon entretien avec lui qui s'avait si agréablement impressionné, à Leiden.

Au dernier temps ma santé laisse à désirer.

Je vous prie, bien cher docteur, de vouloir agréer l'expression de ma haute considération.

Dr. Rıza Nour

Dr. Rıza Nour
38, rue Anasis, Mazarita
Alexandrie (Egypte)

Monsieur le docteur C. Van Arendonk
Nieuwstraat, 36 Leiden.

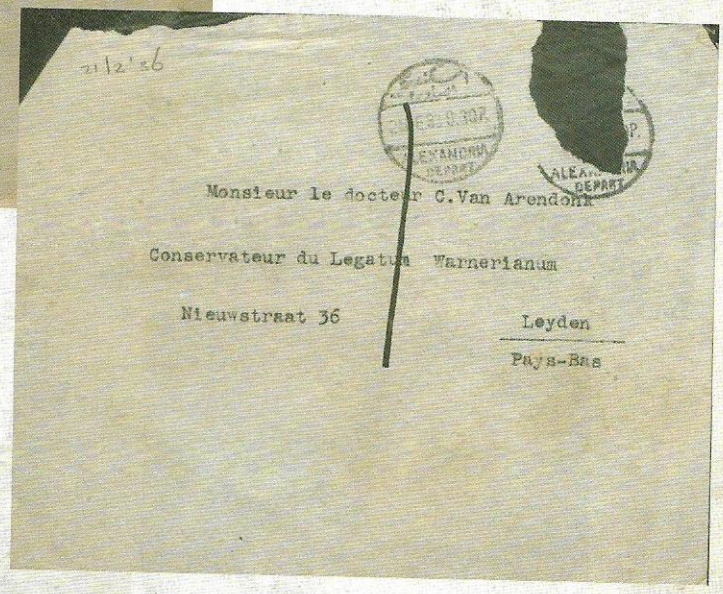

21/2/36

Monsieur le docteur C. Van Arendonk

Conservateur du Legatum Warnerianum

Nieuwstraat 36

Leyden

Pays-Bas

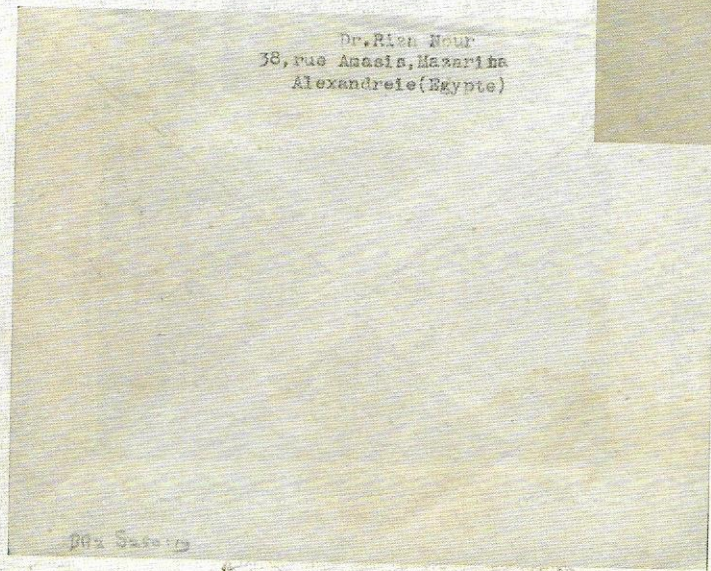

Dr. Rıza Nour
38, rue Anasis, Mazarita
Alexandrie (Egypte)

mıza okutulan bilgiler yalan. Mustafa Kemal'in Eğitim Bakanı Rıza Nur hatıratında gerçekleri yazıyor." diyen, tarih meraklılarına güzel haberlerim var.

Rıza Nur, **hem mecmuanın ismini hem de konferans veren kişinin ismini yanlış naklediyor.** Türkiye üzerine iki konferans veren kişi, Fransız Başbakanlarından Édouard Marie Herriot'dur. Konferans konuşmalarının yayımlandığı derginin ismi ise *"Conferencio"* değil *"Conferancia"dır.* Ayrıca ben Édouard Marie Herriot'un Conferancia dergisinde yayımlanan makalelerini de okudum. Herriot, Rıza Nur'un iddia ettiği gibi, Atatürk'ün babası hakkında veya ailesi hakkında, tek bir kötü kelime dahi etmemiştir. Dahası Herriot, 6 Aralık 1933 tarihinde yaptığı konuşmasında Atatürk'ün yeniden inşa ettiği modern Türkiye'de sürdürülen devrimler hakkında bilgiler vermiş ve Atatürk'ü ilerici bir lider olarak tanımlamıştır.[17] Böylesi bir yalanı da araştırmadan kabul eden tarih meraklısı kişilerin, yapıcı bir düşünceye sahip olabilmesi mümkün değildir.

Dipnotlar

1. Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, Altındağ Yayınevi, İstanbul 1967, C. 3, Takdim yazısı. Sonrasında ne mi oldu? **Dursun Satılmışoğlu**, *Kadir Mısıroğlu'ndan aldığı bin lira ile* Almanya'ya işçi olarak kaçtı. Dr. Rıza Nur'un 1800 sayfalık eski yazı hatıratını yeni harflere, **Ahmed Yücel** ve İsmail Oğuz çevirdiler. Eserin basılması için, Kadir Mısıroğlu, Garanti Matbaasının sahibi **Fevzi Sevgili** ile anlaştı. Peki ya bu kadar hacimli

Directrice-Fondatrice : YVONNE SARCEY

CONFERENCIA

JOURNAL
DE L'UNIVERSITÉ DES ANNALES

1933
1934
—
28e
ANNÉE

M. Édouard Herriot M. René Benjamin M. Henry Bidou

N° IV
—
1er
FÉVRIER
1934

SOMMAIRE

Regards sur le Monde : III. L'Œuvre de la Turquie Nouvelle
Conférence de M. ÉDOUARD HERRIOT
ancien président du Conseil

Peints par Eux-Mêmes : Les "Mémoires d'Outre-Tombe"
L'Enfant de Combourg — Conférence de M. RENÉ BENJAMIN

Musique Musique à Vienne
Conférence de M. HENRY BIDOU
« Message », mélodie de J. Brahms

Illustrations, Portraits, Autographes

Le N° 1 Franc 75

Les 24 Nos de l'Année : 36 francs
(France et Colonies)
Étranger, 46 fr., ou 56 fr., selon les pays
Les Nos paraissent le 1er et le 15 de chaque mois

5, Rue La-Bruyère
PARIS (9e)
Téléph. : Trinité 00-90

Tous droits réservés
Ch. pour : 330.49 Paris

CONFERENCIA

28e Année
N° IV

Directrice-Fondatrice
YVONNE SARCEY

1er Février
1934

HISTOIRE MODERNE

Regards sur le Monde

III. — L'Œuvre de la Turquie Nouvelle

CONFÉRENCE DE

M. ÉDOUARD HERRIOT

ancien président du Conseil

faite le 6 décembre 1933

DANS notre dernière réunion, j'ai tenté, mesdames et messieurs, de vous montrer comment, sous l'influence d'un homme vraiment exceptionnel, le statut de la Turquie avait été transformé de fond en comble, puisque le sultanat et le califat, soutiens d'un régime purement oriental, avaient dû céder la place à une république de type français. Aujourd'hui, cette Turquie se divise encore en deux parties : l'une en Europe, l'autre en Asie. Mais la première ne comprend plus qu'un million et demi d'habitants environ, tandis que la deuxième, unissant l'Asie Mineure ou Anatolie, l'Arménie et le Kurdistan, assemble treize millions environ de personnes. Nous avons donc ce premier spectacle d'une république — d'une vraie république — de plus en plus rattachée par ses progrès à l'Europe, mais gardant en Asie le principal de sa force. D'où le choix par son gouvernement de la nouvelle capitale d'Angora ou d'Ankara.

Nous dirons donc aujourd'hui adieu ou au revoir à la Turquie d'Europe. Elle conserve cette ville d'Andrinople, ou Edirne, qui garde le nom de l'empereur Adrien, servit pendant un siècle de résidence aux sultans et fut maintenue à la Turquie par le traité de Lausanne. C'est là que se rencontre le chef-d'œuvre de l'art turc, la mosquée Selimyie, dont le grand architecte Sinan disait qu'il la considérait comme son meilleur travail. Jadis, c'était aussi l'un des centres les plus célèbres de la religion islamique; on vantait la cour à portique, les colonnes enlevées à des édifices romains, les quatre minarets et les neuf cent quatre-vingt-dix-neuf fenêtres.

Nous prendrons aussi congé d'Istamboul, dont nous n'avons entrevu qu'une bien petite partie. Nous jetterons un regard sur l'un de ces monuments où se mêlent aux souvenirs de la civilisation byzantine ceux de l'histoire turque. La Kariye Djami, par exemple, correspond à l'ancienne église du monastère de Chora; et l'on y reconnaît ce goût de l'abstraction qui fut un des caractères du byzantinisme puisque le Christ y est désigné comme la terre des vivants, et la Vierge comme la terre de l'infini. Pour retrouver ce monument, il faut le chercher aux extrémités de la ville, près des murs. Le cadre est charmant : sous un ciel d'aigue-marine, le cimetière avec ses vieilles grilles, les herbes sèches, de pauvres jardins, les maisons de bois, quelques façades rouges, une ruelle qui dévale en manière de torrent et ce cyprès chenu plus haut que la coupole. Le soleil a roussi les murs, et tout, ici, se

Les lecteurs de Conferencia trouveront, page 219, les extraits de presse qui leur diront le vif succès obtenu par les éminents conférenciers : Herriot, Benjamin, Bidou.

travaux anciens l'intérêt le plus inédit. Elle a déjà ses propres archéologues. Le ghazi vient lui-même visiter les chantiers. C'est que, dans sa pensée, les Turcs modernes se rattachent à ces Hittites qui, peu à peu, émergent de l'ombre du passé. Ainsi, dans un esprit si vaste de présent et de l'avenir la curiosité de mystère, plus lointain, non moins secret. Il y a un certain nombre d'années, un explorateur français, M. Chantre, signalait à la curiosité des chercheurs un pays auquel nous devrions la première des langues indo-européennes connues, les Hittites. Aujourd'hui, l'on commence à déchiffrer leurs hiéroglyphes. Ce peuple était autrement ayen, non sémite. Venu on ne sait d'où, il exerça son influence au XIIIe siècle avant J.-C., occupa les bords de la mer Noire, plaça sa capitale à Boghaz-Keui, dans la boucle du fleuve Halis, s'étendit vers le sud jusqu'aux confins d'Alep. Ce peuple guerrier et sous-barbare subit la civilisation babyloniens, mais on lui obtient, semble-t-il, par le militarisme assyrien. On le recherche aujourd'hui un peu partout en Asie Mineure, mais spécialement à Boghaz-Keui et à Malatia ; dans ce dernier site, c'est notre savant compatriote M. Delaporte qui dirige les fouilles. La Turquie d'Asie est déjà, elle demeurera le centre de cette science hittite qui nous réserve pour l'avenir bien des surprises. Les Américains ont fait dans Alisar de bien glorieuses découvertes.

La jeune république montre pour ces

M. Édouard Herriot dans son cabinet de travail. (Photo Rll Paris.)

allemand Jansen a tracé le plan d'extension sur lequel se poursuit la création nouvelle. Fort heureusement, ce programme qui coupe la ville de deux larges avenues en croix et l'enveloppe d'un boulevard circulaire, a su respecter la ville ancienne.

J'ai donc retrouvé l'Ancyre de mon maître Georges Perrot, cet initiateur dont on reconnaît mieux aujourd'hui la clairvoyance, puisqu'il est un de ceux à qui l'on doit la révélation des Hittites. J'ai retrouvé la Sebaste d'Auguste, les ruines de ces édifices dont Rome pouvait être jalouse, et la célèbre inscription du temple élevé par les Galates en l'honneur de l'empereur. En dépit du soleil brûlant, il faut monter jusqu'à l'Acropole, à travers le bazar où voisinent les cordiers, les chaudronniers, les épiciers, les maraîchers qui vendent le piment couleur de corail ou l'aubergine en camail violet, les jardiniers qui vous offrent la petite fleur rouge dite « la boucle d'oreille ».

Mustapha Kemal à la tribune de l'Assemblée nationale turque.

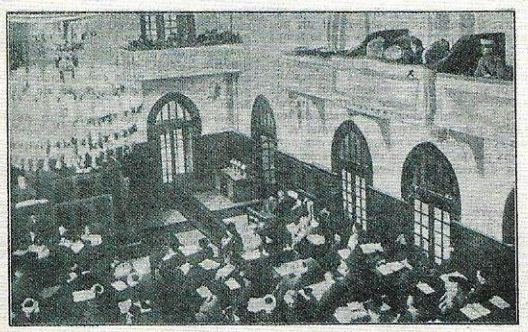

Une séance du Parlement turc, à Ankara.
Dans la loge du centre, au premier, le président de la République, Mustapha Kemal.
(Photo Harlingue.)

bir eserin basım ve transkripsiyon maliyeti nasıl karşılandı? Kadir Mısıroğlu, bu masrafların karşılanması için, İlim Yayma Cemiyetinin o zamanki başkan vekili ve kurucularından **Vehbi Bilimer** vasıtası ile çözmeye çalıştığını söylüyor. Ancak kendisi korktuğu için bu gerçekleşmemiş. Sonrasında ise durumu öğrenen bir zat 35 bin Türk lirası ile yardımda bulunuyor. Kadir Mısıroğlu bu para aldığı bu kişinin ismini anılarında nakletmiyor ama Uğur Mumcu, **RABITA** isimli Suudi Arabistan kökenli irticai yapının yardımı olduğunu ima ediyor. Daha bitmedi, kitabın mücellitliğini, Demokrat Parti Manisa Milletvekili **Samet Ağaoğlu'nun** oğlu **Mustafa Kemal Ağaoğlu** yapmıştır. Babası Samet Ağaoğlu, evladına Atatürk sevgisinden dolayı Mustafa Kemal adını koymuştur. Mustafa Kemal Ağaoğlu, Türkçülüğe hizmet etmiş ve ismi **Ziya Gökalp** ve **Yusuf Akçura** ile anılan, **Ahmet Ağaoğlu'nun** torunudur. Ahmet Ağaoğlu, İngilizler tarafından 21 Eylül 1919 tarihinde Malta'ya sürgün edilmiş, Ankara hükûmetinin esir değişimini düşmana kabul ettirmesi üzerine serbest bırakılmış ve Millî Mücadele'ye katılmıştır. **Büyük Türkçü Doktor Rıza Nur,** Haricive Vekili olan Yusuf Kemal Tengirşek'in İzmir'e hareket etmesi sebebiyle ondan boşalan koltuğa vekaleten getirilir. Bu görevde iken yaptığı ilk iş, bugün Türkçülük fikrinin babaları olarak anılan Yusuf Akçura'yı ve Ahmet Ağaoğlu'nu ***"Rus ajanlığı yaptığı"*** bahanesiyle Dışişleri Bakanlığındaki görevlerinden almak olur.

2. 31 Ocak 20016 tarihli Milliyet gazetesi, ilk defa Düşünce ve Tarih dergisinde ortaya koyduğumuz bilgileri haber yapmıştı. Burada konu ile ilgili olarak, Fransa Ulusal Kütüphanesinde bulunan kayıt tarihini vermiş ancak bunun belgesini bir sonraki yazımızda yayımlayacağımızı belirtmiştik. Şimdi bu belgeyi okuyucuya sunarak, tarihe bir katkı daha yapmış olacağız.

3. Dr. İzzettin Şadan, *Rıza Nur'un Son Günü*, Altın-Işık Dergisi, Sayı: 8, 25 Eylül 1947, s. 11.

4. Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, *Dr. Rıza Nur Üzerine*, Üçler Yayını, s. 78. Bu kısım, Altındağ Yayınevi tarafından basılan eserde eksiktir. bk.: Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, Altındağ Yayınevi, İstanbul 1967, C. 4, s. 1791.

5. Berlin Devlet Kütüphanesinde Rıza Nur'un *"Şiir ve Nesir Bütün Eserlerim Hakkında Malümat", "Viyana Mektupları", "Meclis-i Mebusan İntihabı", "Paçi ile Ançi", "Zehr-i Yadigar", "Şiirlerimi Havi Olan Kitabda Olmayan Şiirlerim", "Şukufe-i Muhabbet", "Helenizm Haymanada Can Veriyor", "Sinobda Rıza Nur Kütüphanesi", "Türk Tarihi" isimli eserin 13 ve 14. ciltleri ve "Ermeni Tarihi"* isimli eserleri bulunmaktadır. bk. Barbara Flemming, *Verzeichnis Der Orientalischen Handschriften in Deutcshland*, Wiesbaden, 1968, C. XIII, s. 97-98, 170-177.

6. Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, *age.*, s. 45.

7. Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, *age.*, s. 5.

8. Cihan Oktay, *Dr. Rıza Nur'un Hatıratı Üzerine Değerlendirmeler*, Yıl: 2, Sayı: 14, Kasım 2015, s. 43.

9. Dr. Rıza Nur, age., C. 4, s. 1414.

10. Rıza Nur bu durumu şöyle açıklıyor: *"Hatıratımdan evvel şiirlerimi de, Türkiye'nin ihyası programı da müteaddid nüsha olarak yazmıştım. Bunları başkasına yazdırmak mümkün değildi. Kendim yazdım."* bk. Dr. Rıza Nur, *age.*, C. 4, s. 1792.

11. İstanbul 6'ıncı Noterliğinde düzenlenen 24.05.1940 tarihli evlat edinme senedinde aynen şöyle yazılıdır: *"İstanbul 3. Asliye Hukuk Mahkemesinin 17.05.1940 tarihli kararıyla Dr. Rıza Nur, Boğaziçi Edebiyat Öğretmeni Hüseyin Nihal Atsız'ı evlat edinmiştir."* bk. Berrin Taşan, *Bir Şehir Üç İnsan: Rıza Nur, Nihal Atsız, Sabahattin Ali,* Soyut, Aylık Edebiyat Dergisi, S: 99, Ocak 1977, s. 5.

12. Dr. Rıza Nur, age., C. 4, s. 1565.

13. Cod.Or. 10.805 numaralı kayıt. bk. Jan Schmidt, *Catalouge of Turkish Manusctipts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands,* Volume II, Legatum Warnerianum in Leiden University Library, Leiden 2002, s. 307-315.

14. Bazı kaynaklarda **Arnavut Tahsin (Gâvur Tahsin)** olarak geçen, Hasan Tahsin İşkora, Esbak İstanbul Polis Müdürlüğü yapmıştır. Dördüncü Damat Ferit hükûmeti tarafından İstanbul Emniyet Müdürü olarak atanmış ve İstanbul'un işgali sırasında İngilizlerle iş birliği yaparak, Millî Mücadele'ye büyük zararları olmuştur. İstanbul Valiliği'nin 18 Şubat 1340 (1924) tarihli kaydına göre, Yunanistan'a firar eden Hasan Tahsin, **"vatana ihanet"** suçundan dolayı gıyabında idama mahkûm edilmiş ve ismi "Yüzellilikler" listesine konmuştur. bk. Dr. Ali Dikici, İstiklâl Madalyalı Polisler ve "Yüzellilik" Polisler, s. 21-22.

15. Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, *age.*, s. 77-78.

16. Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım,* Altındağ Yayınevi, C. 3, s. 562. Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım,* Almanya 1982, C. 2, s. 474.

17. Edouard Herriot, *Regards sur le monde: III. L'oeuvre de la Turquie nouvelle,* Conferancia, Journal De L'universite des Annales, 1 Şubat 1934, s. 169-181.